

MUZIEJININKO UŽRAŠAI

Apie Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo ligoninę – be melancholijos ir nevilties

Istorikas dr. Modestas Kuodys

Pirmajame „muziejininko užrašų“ skirsnyje, kuriame apžvelgėme kaip Kauno sunkiųjų darbų kalėjime XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje buvo kovojama su užkrečiamų ligų protrūkiu, kaip buvo palaikoma patalpų švara ir kalinių asmeninė higiena, trumpai užsiminėme apie tame pačiame aukštomis mūro sienomis aptvertame „geltoname name“ A. Mickevičiaus gatvėje, veikusią neblogai aprūpintą ligoninę, į kurią būdavo atgabenami rimčiau susirgę nuteistieji iš visos Lietuvos. Kad šis reikšmingas faktas nepasirodytų visai „sausas“, „deklaratyvus“, manding, būtų visai prasminga pateikti daugiau informacijos. Ji, viena vertus, leidžia išsklaidyti sovietmečiu „istorinėje“ publicistikoje ir ypač grožinėje literatūroje pasklidusius prasimanymus, kad kalinys „Smetonos laikais“ – esą ir žmogumi nelaikytas: sunkaus darbo jam, žinoma, „parūpindavo“, „išsunkdavo“, bet sveikatai sušlubavus, tai geriausiu atveju (tik dėl formalumo) kokį „šundaktarį“ pakviesdavo. Net arklius, naudotus žemės ūkio darbams laukuose apie VI ir IX fortus ir tai esą rūpestingiau globodavo – dažniau veterinarui parodydavo. Antra vertus, nūdien visokie pasakojimai (dargi su ekskursais į praeitį) apie įvairias sveikatos apsaugos sistemos grandis ir jų galimybes labai paklausūs. Kada gi daugiau apie tai porinti, jei ne visuotinio karantino metu. Štai pasibaigs (tikrai, pasibaigs, viskam yra alfa ir omega) šis baimingas, neramus laikotarpis – išsilakstys vėl visi po „margą svieta“, laigys laimingi, sveiki po žydinčias vasaros lankas. Ar daug kam tada rūpės „prilipdžius“ savo akis prie kompiuterio

ekrano gilintis į sunkią kalinio būtį ir juo labiau domėtis visokiomis neromantiškoms medicininėmis temomis? (Užtektinai prisikentėta!) Taip pat ir to deficitinio spirituoto dezinfekcinio skysčio rankų švarai ir vidiniam optimizmui palaikyti nebe taip jau visiems ir bereikės...

Atkurti Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo ligoninės vaizdą, remiantis archyviniais dokumentais, nėra lengva, nes tai daugiausia visokios inventorizuotos įrangos, priimtų ir išrašytų pacientų sąrašai: skaičiai, pavadinimai, trumpi atliktų procedūrų apibūdinimai. Didesnių, veiklą apibendrinančių ataskaitų kol kas nepavyko aptikti. Tačiau šią spragą neblogai užpildo keli gana išsamūs reportažai, pasirodę Lietuvos spaudoje XX a. trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių sandūroje. Kritiškesnio nusiteikimo skaitytojai gali suabejoti tokio šaltinio patikimumu. Girdi, kada gi laikraščiai „mūsų padangėje“ tiesą rašė. Tai vis – viešieji ryšiai, pozityvaus valstybės institucijų įvaizdžio formavimas. „Prie Smetonos“ gi taip pat kaip ir „prie Brežnevo“ – opozicijos kaip ir nebuvo. Tiksliau, ta opozicija, kuri buvo, tai tuose kalėjimuose–ligoninėse ir „gydėsi“. Taip, ginčytis neverta: tam tikrą bendrą tendenciją tarp tų laikmečių užčiuopti galima. Bet iš to formuluoti tokias viską suniveliuojančias išvadas būtų didelė klaida. Čia labai svarbu sugretinti laipsnius. Juk nuo jų priklauso daug dalykų. Ne tik informacijos patikimumas, bet ir, pavyzdžiui, koks dezinfekcinis skystis geras, o koks negeras. „Smetonos laikų“ oficiozinėje spaudoje – tiesos retai kada būdavo mažiau kaip 70 procentų, sovietinėje – „neišdistiliuodavo“ nė pusės tiek. Tad tas žinias, kurios čia pateikiamos, galima drąsiai vartoti – kaip medicininį preparatą, paskirtą su daktaro receptu.

Kauno sunkiųjų darbų kalėjime paprastai būdavo apie 1200 kalinių. Jie gyveno gana ankštai, bet dėl griežtų sanitarijos normų, įstaigos vadovybei pavykdavo išvengti didesnių užkrečiamų ligų protrūkių. Ir su parazituojančiais ant žmogaus kūno gyviais pakankamai efektyviai kovota – drabužių prikimšta dezinfekcinė kamera net kosėdavo iš smagumo. Kiekvienas nuteistasis, tik atvykęs į laisvės atėmimo vietą, visada būdavo apžiūrimas gydytojo, dažnam tekdavo kurį laiką praleisti karantine. Jei paaiškėdavo, kad asmuo turi pavojingų sveikatos problemų, jis nedelsiant būdavo pervedamas į ligoninės skyrių. Sunegalavę kaliniai senbuviai ten galėjo patekti paprašę prižiūrėtojų medicininės pagalbos. Nustačius susirgimą (būtų nuostabu, jei

tarp „moralinių ligonių“ kartkartėmis nepasitaikytų simulantų), nedelsiant organizuotas gydymas.

1929 m. dienraščio „Lietuvos aidas“ reportaže pažymėta, kad „kalėjimo ligoninė – visai moderniška ligoninė, su ligonių operacijoms kambariu, dantų gydymo kabinetu, keliomis [palatų] kameromis, keliomis atskiromis voniomis ir kitkuo. Čia pat yra ir gana turtinga vaistinė su įvairiais moderniškais chirurgijos įrankiais“. Viena iš ligoninės skyrių teikta medicininė pagalba moterims bei jų kūdikiams. Tokių nuolat būdavo apie dešimt. Dalis vaikų gimė „už groto“, dalis – dėl mažametystės kurį laiką turėjo gyventi su savo motinomis kalėjimo kameroje. Kiek paūgėję jie būdavo perduodami globoti atitinkamoms labdarinėms organizacijoms. Ligoninės „ūkiui“ be kitų minėtų patalpų, dar priklausė ir ant kalėjimo pastato viršaus įrengta savotiška veranda, kur sergantys kaliniai būdavo atvedami pakvėpuoti grynu oru, pabūti saulės atokaitoje.

Kalėjimo medicininiam personalui tuo metu vadovavo gydytojas B. Zacharinas. Jam talkindavo keli jaunesni medikai ir būrys slaugytojų, atrinktų bei paruoštų iš pačių kalinių tarpo. Sudėtingesniais atvejais, įvairioms konsultacijoms ar operacijoms atlikti, į kalėjimo ligoninę būdavo kviečiami specialistai iš visai šalia (toje pačioje A. Mickevičiaus gatvėje) esančio Lietuvos universiteto Medicinos fakulteto arba iš Karo ar kitų ligoninių. 1931 m. rudenį „Lietuvos aidas“ visuomenei greta kitos informacijos, pateikė duomenų ir apie Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo gyventojų mirtingumą. Reportaže buvo pripažįstama, kad iki XX a. trečiojo dešimtmečio pradžios, tie rodikliai kėlė susirūpinimą, tačiau vėliau, iš esmės pagerinus nuteistųjų sveikatos priežiūrą, jie pasiekė pastovią, to meto sąlygomis objektyviai neišvengiamą normą. 1926 m. kalėjime mirė 17 nuteistųjų, 1927 m. – 18, 1928 m. – 12, 1929 m. – 12, 1930 m. – 21. Kalėjimo gydytojai, dienraščio korespondentui užtikrintai tvirtino, kad „kalinių mirtingumas būtų dar mažesnis, jei neatsiūtų iš kitų kalėjimų sunkiai sergančių džiovininkų ar šiaip ligonių, kuriems medicinos pagalba suteikta jau pavėluotai“. Kartu jie su pasididžiavimu pabrėžė, kad nors ligoninėje tenka nuolat atlikti vienokias ar kitokias chirurgines intervencijas (vien apendicito operacijų per metus – apie penkiasdešimt), nesėkmingų baigčių būdavę labai mažai. Taigi, reportaže vyravo konstruktyvi, optimistinė nuotaika. O tikrai, ar buvo dėl ko rypuoti?

Vertinant visą aukščiau pateiktą informaciją labai svarbu atsiminti, kad tuometinėje Lietuvoje jau pati galimybė gauti kokią nors, daugiau ar mažiau kvalifikuotą medicinos pagalbą, buvo išskirtinis dalykas. Paradoksalu, bet kaliniai jos sulaukdavo greičiau nei didžioji dalis dorų, darbščių Lietuvos piliečių – vidutinių bei smulkių ūkininkų. Pastarieji už vizitą pas gydytoją arba jo išsikvietimą į namus (jau nekalbant apie kitas paslaugas) dargi turėdavo patys gana brangiai susimokėti. Rimtai ligai užklupus, nuvykti net ne į Kauną, o į artimiausią apskrities miestą, dėl susisiekimo sunkumų, finansinių kaštų, daugelis šio sluoksnio žmonių, vargiai išgalėdavo. Kažin, ar nors vienas iš jų, atsidūręs bėdoje, būtų pasididžiavęs ir atsisakęs bent į kalėjimo ligoninę patekti? O už nuteistųjų sveikatos priežiūrą (kad ir kaip kas ją menkintų – tai tikrai nebuvo butaforinė „gulago medicina“) finansavo valstybė.